

Kırım sorunu bağlamında Rusya-Ukrayna ilişkilerinin analizi¹

Analysis of Russia-Ukraine relations in context of Crimea problem

A. Sait Sönmez²

Harun Bıçakcı³

Cuma Yıldırım⁴

Received Date: 01 / 04 / 2015

Accepted Date: 01 / 07 / 2015

Öz

Ruslar ve Ukraynalılar Slav ırkına mensup ortak tarihsel geçmişleri ve kültürel bağları olan iki farklı millettir. Sovyet sonrası dönemde Rusya Ukrayna ilişkileri sorunlu bir şekilde devam etmiştir. Ukrayna kazandığı bağımsızlığı pekiştirmek isterken, Rusya ise Sovyet coğrafyasını kendi kontrolünde tutmak istemektedir. Her iki ülkenin dış politikasındaki bu farklılıklar ikili ilişkilerde bazı krizlerin yaşanmasına neden olmuştur. Ancak şu noktanın belirtilmesi gerekir ki, Kırımın işgaliyle derinleşen Ukrayna krizi küresel, bölgesel ve yerel nedenleri ve sonuçları olan karmaşık bir sorundur. Zira krizin nedenleri arasında Rus Amerikan rekabeti, Avrasya coğrafyasında sürdürülen hâkimiyet mücadelesi ve Ukrayna'nın istikrarsız siyasi yapısı ve Rusya Ukrayna ilişkileri gibi faktörlerden söz edilebilir. Çalışma, Ukrayna krizi, Ukrayna'nın siyasi yapısı, Rusya Ukrayna ilişkileri ekseninde analiz edilecektir.

Anahtar sözcükler: Kırımın işgali, Rusya-Ukrayna İlişkileri, Ukrayna dış politikası, Avrasya'da siyasi rekabet

Abstract

Ukraine and Russia, the two Slavic societies, are two different nations even if they have common historical past and cultural ties. In the post-Cold War period, Russian and Ukrainian relations progressed in a problematic way. The strategic importance of Ukraine has increased more with the introduction of the transfer of energy sources in the former Soviet Union to the West. Ukraine as a country in the role of an energy corridor has become more important for Russia together with the increased role of the energy sector in the Russian economy. Ukraine as a country which is not rich in terms of natural gas and oil resources is a dependent country to Russia in this field. Therefore, an interdependence between the two countries has occurred due to Russia's energy resources and the location of Ukraine as a transit country. Ukraine has a privileged status compared to other republics in the era of Soviet Union. One of the republics in the UN General Assembly representing the USSR which has the Soviet nuclear industry is Ukraine. Moreover, Minsk summit where the decision of the disintegration of the Soviet Union was taken was held by the leaders of the Russian Federation, Belarus and Ukraine. In this study Ukraine crisis will be analyzed in the context of political structure of Ukraine and Russia-Ukraine relations in accordance with the abovementioned reasons.

Keywords: Invasion of Crimea, Russia-Ukraine relations, Ukraine's foreign policy, Political rivalry in Eurasia

1. Giriş

Ukrayna krizi günümüzde uluslararası sistemin geçirmiş olduğu dönüşümün en önemli göstergelerinden biri olarak gösterilmektedir. Kırım'ın Rusya tarafından işgaliyle derinleşen krizin yerel, bölgesel ve küresel nedenleri vardır ve aynı ölçüde etkileri olmuştur. Kırımın işgali sonrasında Putin ilk defa "tek kutuplu sistemin son erdiğini" açıklamıştır (Bugün, 2014). Doksanların

¹ Bu çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi tarafından 29-31 Ekim 2015 tarihleri arasında düzenlenen International Conference on Social Sciences and Education Konferansı'nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

² Asst. Prof. Dr., Ondokuz Mayıs University, SAMSUN/TURKEY

³ Res. Asst., Ondokuz Mayıs University, SAMSUN/TURKEY

⁴ Res. Asst., Ondokuz Mayıs University, SAMSUN/TURKEY

ikinci yarısında Rusya'nın yaşamış olduğu ekonomik ve siyasi istikrarsızlıktan yararlanan ABD bölgedeki etkinliğini artırmıştı. 11 Eylül saldırıları sonrasında ise Orta Asya'da üsler elde eden ABD, Rusya'nın bölgedeki en önemli rakibi haline gelmişti. Özellikle 2003 ve 2005 yıllarında Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da yaşanan Renkli devrimlerden sonra ABD'nin bölgedeki etkisi daha da artmıştı. Ancak 2005 yılında batının örtülü desteği ile Özbekistan'ın Andijan kentinde başlayan ayaklanmanın bastırılması sonrasında ABD elde ettiği kazanımları kaybetmeye başladı. Bölgedeki askeri üslerinin önemli bir kısmını kaybeden ABD, Kafkasya'da ki yakın müttefiki olan Gürcistan'ın 2008 senesinde işgal edilmesine etkili bir tepki verememiştir. Kırımın işgali ise bölgedeki Rus Amerikan rekabetinde dengenin Rusya lehine işlediğini göstermektedir.

Günümüzde Avrasya coğrafyasında ABD ve Rusya arasında yaşanan bu rekabet XIX. yüzyılda İngiltere ve Rusya arasında yaşanan Büyük Oyun'a veya Soğuk Savaşa benzetilmektedir. Nitekim bu durum Yeni Büyük Oyun veya Yeni Soğuk Savaş olarak da adlandırılmaktadır. Adı ne olursa olsun bu güç mücadelesinin aktörlerinde biri olarak Ukrayna öne çıkmaktadır. Ukrayna diğer eski Sovyet cumhuriyetlerinden birçok açıdan farklıdır. Yaklaşık 45 milyonluk nüfusu ile Rusya'dan sonra eski Sovyet cumhuriyetleri arasında en kalabalık ülke olması ve Avrupa ve Rusya arasındaki jeopolitik konumu bu ülkenin bölgedeki güç mücadelesinde öne çıkmasına neden olmaktadır. Çalışmada Kırımın işgaliyle sonuçlanan kriz, Ukrayna'nın iç siyasi yapısı ve Rusya Ukrayna ilişkileri ekseninde analiz edilecektir.

2. Ukrayna'nın jeopolitik konumu

Ukrayna 603. 628 km² yüz ölçümü ile toprakları Avrupa kıtasında olan en geniş ülkedir. Ukrayna'yı daha da önemli kılan jeopolitik konumudur. Ukrayna Doğu-Batı istikametinde Asya Avrupa kara bağlantısının, kuzey-güney istikametinde ise Baltık-Karadeniz suyolları bağlantısının kesişim alanında bulunmaktadır (Davutoğlu, 2010: 193). Ayrıca H. Mackinder'in "Kara Hâkimiyeti Teorisi"nde Kalpgah (Heartland) olarak adlandırdığı Avrasya coğrafyasındadır. Daha da önemlisi Ukrayna Rusya ve Avrupa arasında stratejik bir bölgedir. Bundan dolayı Ruslar, "Ukrayna'yı geçiş bölgesi, stratejik bir bariyer, kendilerini ve Batılı ülkeleri ayıran bir tampon bölge" olarak görmüşlerdir. Zaten "Ukraina" kelimesi Rusçada "sınır ülkesi", "uç ülkesi" gibi anlamlara gelmektedir (Bilener, 2004: 311). Tarihsel süreçte doğu ve orta Avrupa'daki devletlerin güç mücadeleleri sırasında sürekli işgale açık olan bu ülke günümüzde AB/NATO ile Rusya arasında tampon ülke haline gelmiştir.

Ukrayna'nın stratejik önemi eski Sovyet coğrafyasındaki enerji kaynaklarının Batıya nakledilmeye başlanmasıyla daha da artmıştır. Enerji sektörünün Rus ekonomisindeki artan rolü ile beraber enerji koridoru konumundaki bir ülke olan Ukrayna, Rusya için daha da önemli hale gelmiştir. Diğer yandan doğal gaz ve petrol kaynakları açısından zengin olmayan bir ülke olan Ukrayna, bu alanda Rusya'ya bağımlı bir ülkedir. Bundan dolayı Rusya'nın enerji kaynaklarına sahip olması ve Ukrayna'nın da transit ülke olmasından dolayı iki ülke arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisi oluşmuştur.

Ukrayna ayrıca Rusya için Balkanlara ve Doğu Avrupa'ya açılan bir kapı konumundadır. Çarlık Rusya döneminde Panslavizm politikası ve Ortodoks dünyasının hamiliğinin üstlenilmesiyle üçüncü Roma olma ideali bağlamında Balkanlara doğru bir yayılcılık stratejisi izlendiği görülmektedir. Soğuk Savaş döneminde ise Balkanlar ve doğu Avrupa'daki müttefiklerle kurulan bağlantı ve bu ülkelerin denetimi bu coğrafya üzerinden yapılmaktaydı. Sovyet sonrası dönemde geleneksel Rus emelleri yeniden canlanmaya başlayınca, Balkanlarda yeni müttefik arayışlarına

giren ve bölge politikasına farklı bir zemine oturtmaya çalışan Moskova için Ukrayna'nın coğrafi önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır. Dugin Amerikan ve Batı yayılcılığının tehdidi altında olduğunu ifade ettiği kalpgâh olarak nitelendirdiği bölgenin “Rusya'nın özgür ve bağımsız bir siyasi realite ve uluslararası politikanın tam değerli bir öznesi olarak muhafaza edilmesini” ve “yeni dünya düzeni” inşacıları olarak Atlantikçiler ve Batı'nın karşısında bu bölgenin, Avrasyacı jeopolitiğin saldırı alanı değil, son savunma hattı olduğunu belirtmektedir (İmanov, 2008:205). Bu bağlamda da Ukrayna bu geçiş ve sınırın yer aldığı savunma hattının önemli bir ülkesidir.

Ukrayna jeopolitiğinin Batı ittifakı için oynayabileceği rol stratejisit Brzezinski tarafından da vurgulanmaktadır. Brzezinski henüz doksanlı yıllarda AB ve NATO'nun Ukrayna'yı içerecek şekilde doğuya doğru genişlemesini savunmaktaydı. Brzezinski kara Avrupası'nda Fransa, Almanya ve Polonya'nın işbirliğine gitmeleri halinde oynayacakları özel role vurgu yapmıştır. Bu eksenin Ukrayna'nın da katılımıyla 230 milyonluk nüfusa sahip olmasıyla çok daha etkili olacağını iddia etmiştir. Zira bu işbirliği “*Avrupa Güvenlik düzenlemelerinin Batıdaki çekirdeği olacak ve Avrupa'nın jeostratejik derinliğini artıracaktır*” (Brzezinski,1997:123).

3. Ukrayna'nın tarihsel geçmişi ve Rusya-Ukrayna ilişkilerinin tarihsel arka planı

Ruslar ve Ukraynalılar Slav olmakla birlikte aynı zamanda dilsel ve kültürel açıdan birbirine yakın iki ayrı toplumdur. Bazı tarihçilerin iddialarına göre ilk Ukrayna Devleti 9-10. yüzyıllarda ortaya çıkan merkezi Kiev olan Drevny Rus Prenslığıdır. Diğer yandan, Drevny Rus'un tarihteki ilk Ukrayna devleti değil, Rus devleti olduğunu savunan bazı tarihçiler de vardır (Yıldırım, 2010: 61-62). 1240 yılında Kiev Prenslığı'nın (Knezliği) Tatarlar tarafından yıkılmasından sonra Ukrayna coğrafyası Litvanya, Lehistan, Avusturya Macaristan, Osmanlı ve Rusya hâkimiyetlerinde kalmıştır. Daha sonra XVI VE XVII. Yüz yıllarda bölgede Hatmanlık (Cossack) Devleti hüküm sürmüştür. Fakat bu devlet daha sonra Polonya ve Rusya tarafından işgal edilmiştir (<https://en.wikipedia.org/wiki/Ukraine> ve Gül, 2014).

Kırım Hanlığının işgal edilmesinden sonra Ukrayna'da hâkimiyet kuran Ruslar özellikle XIX. Yüz yılın ikinci yarısından itibaren “*Beyaz Ruslar ve Ukraynalıları da içeren 'büyük Rus ulusu' projelerini*” gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Buna karşılık Ukraynalı siyasi seçkinler ise “*Rusya'dan bağımsız olarak kendi tarihi, dili ve kültürü ile ayrı bir Ukrayna ulusu kurma*” yoluna gitmişlerdir. 1917 Ekim Devrimi'yle birlikte hem Rusların hem de Ukraynalıların kendi ulusal projelerini hayata geçirme çabaları görülmektedir. Bu noktada örneğin, 1917'de kurulan Ukrayna Halk Cumhuriyeti (UHK) ulusal bilincin oluşumuna katkı sağlamada önemlidir. Fakat UHK'nın varlığı 1920 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nce (SSCB) işgal edilmesiyle sona ermiştir (Torbakov, 2001:299).

II. Dünya Savaşı'nda ise SSCB batı Ukrayna'yı işgal etmiş ve tüm Ukraynalılar SSCB çatısı altında birleşmiştir. Fakat farklı rejimlerde yaşamış olan aynı ulusun fertlerinin bir araya gelmesiyle bazı problemler de ortaya çıkmıştır. Örneğin, savaş sırasında batı Ukraynalılar Nazi ordularına, Doğu Ukraynalılar Kızıl Orduya katıldıkları görülmektedir. Diğer yandan, 1941'de Nazilerin Ukrayna'yı işgal etmiş ve Ukraynalılar bir nevi yarı bağımsız olmuşlar ve dinsel planda sağlanan hürriyetten faydalanarak bir ulusal kimlik oluşturmaya çalışmışlardır. Ancak, savaşın sonuna doğru Ukrayna yeniden Sovyet işgaline uğramıştır bkz (Gürsu, 2012: 124-143).

Şu noktanın da belirtilmesi gerekir ki; Ukrayna, Sovyetler Birliği döneminde, diğer cumhuriyetlere göre ayrıcalıklı bir statüye sahipti. BM Genel Kurulunda SSCB'yi temsil eden üç cumhu-

riyetten birisi (diğer ikisi Rusya Federasyonu ve Belarus) Ukrayna'ydı. Rusya Federasyonu dışında Sovyet nükleer sanayinin bulunduğu cumhuriyetlerden birisi de (diğeri Kazakistan) Ukrayna'ydı. Diğer yandan Stalin'den sonra Sovyet lideri olan Krushev Ukraynalıdır. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin dağılması kararının alındığı Minsk zirvesi Rusya Federasyonu, Belarus ve Ukrayna liderleri tarafından yapılmıştır.

Bu dönemden sonra ülkede 1980'lerin sonuna kadar ayrılıkçı hareketler varlığı gözlenmemektedir. 1989 geldiğinde ise Ukrayna Halk Cephesi'nin liderliğinde ayrılıkçı hareketlerin yeniden canlanması söz konusudur. Bu bağlamda olmak üzere, Ukrayna Yüksek Sovyeti'nin 1990'da "Egemenlik Deklarasyonu"nu ilan ettiği görülmektedir. Bununla birlikte, Ukrayna 24 Ağustos 1990 tarihinde bağımsızlığını deklare etmiş ve bu bağımsızlık ilanı, 1 Aralık 1991'de yapılan halk oylaması ile kesinlik kazanmıştır (Bişkin, 2010: 42). 1997'de Rusya ile Ukrayna arasında Dostluk ve İş Birliği Anlaşması'nı imzalanmış ve Ukrayna'nın bağımsızlığı hukuki bir zemine oturmuştur (Özdal, 2013: 48).

4. Ukrayna'nın etnik yapısı

Ruslar ve Ukraynalılar Slav olmanın yanı sıra dilsel ve kültürel olarak da birbirine yakın toplumlardır. Ukrayna ve Rusya'nın tarihi genel olarak "Kievan Rus" olarak bilinen ve üç Slav ırk olan Rusya, Ukrayna ve Belarus'a dayanmaktadır. (Rywwin, 2010: 6). 45 Milyon nüfusa sahip olan Ukrayna'da çok çeşitli etnik bir yapı görülmektedir. Fakat ülkede çoğunlukla doğu bölgesinde yaşayan ve toplam nüfusun %17.3'ünü oluşturan Ruslar en büyük azınlık gruptur. Bununla birlikte, diğer grupların oranları şu şekildedir: "Ukraynalılar %77.8, Beyaz Ruslar %0.6, Moldovalılar %0.5, Kırım Tatarları %0.5, Bulgarlar %0.4, Macarlar %0.3, Romanyalılar %0.3, Polonyalılar %0.3, Yahudiler %0.2 ve diğerleri %1.8" (Sarı, 2015: 34). Ülkedeki bu heterojen yapı, Ukrayna'da doğu-batı bölünmüşlüğüne ortaya çıkarabilmektedir.

Ukrayna'daki bu etnik farklılığın tarihsel nedenleri vardır. Yüzyıllardır ülkenin doğu bölgesi Rusya'nın, batı bölgesi ise Avusturya ve Polonya'nın işgalinde yaşamak durumunda kalmıştır. Bu noktada, işgal edenlerin yürüttüğü yerleştirme ve kültür politikaları Ukrayna'nın bugünkü etnik yapısı oluşmasında önemli bir etki yapmıştır (Sarı, 2015: 35). Örneğin, Çarlık Rusya'sı ve SSCB yönetimlerinde Ruslar bilinçli olarak Ukrayna'ya iskân edilmişlerdir. Bu politikaların en dramatik olanı, Stalin döneminde yaşanmıştır. 1930 yıllarda Ukraynalı çiftçilerin kooperatifleştirilen çiftliklere katılmayı reddetmeleri nedeniyle infaz edildikleri belirtilmektedir. Diğer yandan, Stalin döneminde çıkan kıtlığın 10 milyon civarında Ukraynalının hayatını kaybetmesine yol açtığı, bu ölenlerin yerine de yine Rusların yerleştirildiği görülmektedir (Sarı, 2015: 35). Bununla birlikte, etnik yerleştirmelerin ve değişiklik çabalarının gözlemlendiği bir başka yer ise Kırım bölgesidir. Bu bağlamda, Kırım Tatarlarının II. Dünya Savaşı sürecinde, Naziler ile işbirliği yaptıkları belirtilerek Stalin döneminde sürgüne gönderildikleri gözlenmekte, yerlerine ise Ruslar yerleştirildiği görülmektedir. Bu uygulamaların neticesinde, günümüzde bakıldığında bölgenin 2 milyon civarındaki nüfusunun %60'ını Ruslar, %25'ini Ukraynalılar, %13'ünü ise Tatarlar oluşturduğu görülebilir (Tüysüzoğlu, 2011: 76).

Diğer yandan, bölünmüşlüğü bir başka çerçevesi ise tarihsel süreçte meydana gelen olaylardan kaynaklanan ülkedeki mezhepsel ayrılıktır. XI. Yüzyılda, Kiev Rusya'sında Ortodoksluk hâkim iken; Litvanya ve Polonya'nın etkisinde olan batı bölgelerinde Katoliklik yaygındır (Yıldırım, 2010:134). Diğer bir deyişle, "milliyetçi ve Batı yanlısı olan Katolikler Moskova'dan ba-

ğimsizliğini ilan eden Kiev Patrikhanesi'ne bağlıdır". Rusya'ya yakın olan Ortodokslar ise Moskova Patrikhanesi'nin Ukrayna Metropolitliğine bağlıdır. Ortodokslar çoğunlukla Ukrayna'nın doğusunda yaşamakta ve Rusçaya yakın bir dil kullanmaktadır (Cipof, 2014).

Bu etnisite ve mezhepsel ayrılıklar kimlik sorunlarının yaşanmasına ve derinleşmesine yol açmaktadır. Ülkede her ne kadar Ateizm yaygın olarak görülse de “*Ortodoks ve Katolik kiliseleri arasındaki ayrım dini kimlik sorununu, ülkede yaşayan etnik grupların farklılığı ulusal kimlik sorununu ve vatandaşların, Batı ve Rusya'ya yakınlık yaklaşımındaki farklılıklar siyasi kimlik sorununu ve buna bağlı olarak dış politikadaki kimlik sorununu ortaya çıkarmıştır*” (Balci, 2014:1).

5. Bağımsızlık sonrası dönemde Ukrayna siyasal hayatında ortaya çıkan gelişmeler

Bağımsızlığını kazandığı 1991 senesinden günümüze kadar geçen sürede Ukrayna siyasal hayatına iç karışıklıklar damga vurmuştur. Dış politikada çok yönlü diplomatik girişimlerde bulunmuş, fakat bu alanda başarılı olunamadığı gibi Doğu – Batı arasında gelgitler yaşanmıştır. Ekonomik alanda bazı reformlar yapılmış olsa da, bunlar halkın ihtiyaçlarını tatmin edecek seviyede olmamıştır (Özmen, 2014: 758). Fakat 1991'den bugüne sağlıklı bir devlet toplum ilişkisinin varlığı hissedilmektedir. Ülkedeki oligarkların yanı sıra AB, ABD ve Rusya gibi çok çeşitli aktörler ülkenin siyasal hayatında etkilidirler (Bingöl, 2014: 21).

Bunun yanında, ülkenin ilk anayasasının 1996 senesinde kabul edildiği görülmektedir. Anayasaya göre Ukrayna idari ölçekte 24 bölgeye ayrılmıştır. Kırımı ise özerk cumhuriyet statüsü verilmiştir (Yıldırım, 2010: 60). Ülke, yarı başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. Ülkede üç siyasi grup önemlidir: sol cephe, liberal merkez ve milliyetçi-muhafazakâr sağ (Derman ve Ongarova, 2014: 13). Ülkede önemli olan partiler, Bizim Ukrayna Partisi (Viktor Yuschenko), Ukrayna Komünist Parti (Petro Simonenko), Ukrayna'nın Bölgeleri Partisi (Viktor Yanukoviç) ve Sosyalist Parti (Oleksandr Moroz)'dir (Erbil, 2010: 135). Partiler arasındaki kutuplaşma ise ülke siyasetinin “kırılmalı” hale gelmesine yol açmaktadır. Bu kırılmalı yapılan seçimlerde de kendini göstermektedir. Örneğin, 1990-2014 arasında yedi genel seçim olmuştur ancak bu seçimlerde hiçbir parti tek başına iktidarı elde edememiştir. Bu sebeple de ülke sürekli bir koalisyon hükümetleri tarafından yönetilmek durumunda kalmış, fakat bu koalisyon hükümetlerinin süreleri kısa olmuştur. Bu noktadan bakıldığında, 2014 yılına değin 18 hükümet kurulduğu görülmektedir (Derman ve Ongarova, 2014: 13).

5.1. 1991-2004 yılları arasında yaşanan gelişmeler

Ukrayna bağımsızlığını ilan ettiği 1991'de yapılan seçimlerde Leonid Kravçuk cumhurbaşkanı seçilmiştir. Kravçuk dönemi üç sene sürmüştür. 1994'te yapılan seçimlerde Leonid Kuchma cumhurbaşkanı olmuştur. Bu seçimler aslında Rusların yoğun olarak yaşadığı doğu bölgelerin zaferi olarak görülür. Fakat her iki cumhurbaşkanı döneminde (özellikle Kravçuk döneminde) Ukrayna'da kimlik bunalımı yaşanmaya başlamıştır. Batıcılık-Avrasyacılık arasında yaşanan gelgitler Ukrayna siyasal hayatında etkisini göstermiştir (Erbil,2010: 137). Kuchma döneminde siyasal istikrar kısmen sağlanmış fakat muhaliflere olan baskı artmış, dolayısıyla *Ukrayna, Kuchma'nın başarısız otoriter yönetimiyle karşı karşıya kalmıştır (Al Jazeera, 2014; Way, 2005: 131). Diğer yandan Kuchma yönetiminin yolsuzluk ve usulsüzlük yaptığına dair birçok iddia ortaya atılmıştır. Bu iddiaları ispatlayan ses kayıtları 2002 senesinde Ukrayna kamuoyuna servis edilmiştir. Kuchmagate* olarak adlandırılan bu olayın arkasında Amerikan istihbaratının olduğu

iddia edilmektedir. Zira bu olay daha sonra yapılacak olan kitlesel gösterileri tetiklemiştir (Bingöl, 2014: 19).

5.2. Turuncu Devrim ve sonrasında yaşanan gelişmeler

2004 seçimlerinde tekrar aday olmayan Kuchma yerine, Yanukoviç'i aday göstermiştir. Rusya yanlısı bir siyasetçi olan Yanukoviç'i, ülkenin doğu ve güney illeri desteklemekteydi. Yanukoviç'in en büyük dış destekçisi ise pek tabii Rusya idi. Diğer yandan seçimin diğer favori adayı ise Batı yanlısı bir politikacı olan Yuschenko idi. Yuschenko Ukrayna'nın batısının desteğini almıştı. Seçim ilk turda sonuçlanmamış, ikinci turda ise Yanukoviç'in kazandığı açıklanmıştır. Fakat seçime hile karıştırıldığı haberleri yayılınca ülkede protestolar başlamıştır (Al Jazeera, 2014). Turuncu Devrim olarak adlandırılan bu gösterilerin arka planında Kuchma döneminde yapılan otoriter uygulamalar ve ortaya çıkan bir takım yolsuzluklara Ukrayna halkının tepkili olması yatmaktaydı (Stelmakh, 2009). Böyle bir dönemde yapılan seçimlere hile karıştırıldığı iddiası halkın tepkisinin daha da artmasına neden olmuştur. Diğer yandan bu durum uluslararası alanda da bir sürtüşmeye neden olmuştur. Seçim sunucunu kabul eden Rusya Yanukoviç'i tebrik ederken, Batılı ülkeler seçimi tanımadıklarını ilan etmişlerdir.

Fakat Yuschenko da seçim sonuçlarını kabul etmemiş bunun üzerine ülkede büyük bir kriz patlak vermiştir. Kiev'de binlerce kişi gösteri yapmaya başlamış, hatta muhalefet liderlerinden Yuliya Timoschenko'yu da gösterileri desteklemeye çağırmıştır. Yuschenko, Bağımsızlık Meydanı'nda gösteri yapanları parlamento önüne toplanmaya çağırmıştır. Parlamento'da toplantı için gerekli olan sayıya ulaşılmadığı için toplantı kapatılmış ve bir karar alınamamıştır. Bunun üzerine Yuschenko başkanlığını ilan etmiştir (Oğan, 2004: 238-239).

Turuncu Devrim boyunca "seçim" sonuçları temel olarak tartışılrsa da asıl mücadele Ukrayna'daki "Batı" ve "Rusya" destekçileri arasında geçen mücadeleyi temsil etmektedir. Bu nedenle de halk yalnızca, cumhurbaşkanını seçmemiş, Batı ile Rusya bloğunda olmak konusunda da bir tercihte bulunmuştur. Bu tercihin Batı'dan yana kullanıldığı Turuncu Devrim süreci dış aktörler tarafından da desteklenmiştir. ABD ve AB önemli destekçiler olarak bahsedilebilir (Sarı, 2015: 3). Diğer yandan, bu süreç 2003 yılında Gürcistan'da benzer gerekçelerle temellendirilen ve ABD'nin desteğiyle meydana gelen Gül Devrimine de benzetilmektedir. Bu duruma ABD'li yetkililer de itiraz etmemişlerdir. Çünkü Gürcistan'dan önce 2000 yılında Sırbistan'da halk ayaklanmasıyla iktidar devrildiği belirtilmektedir (Erbil, 2010:151). Turuncu Devrim sürecinde birçok yabancı kuruluş da rol oynamıştır. Bunlar arasında Soros Vakfı, Pora Örgütü, Freedom House (Özgürlükler Evi), The International Republican Institute (IRI – Uluslararası Cumhuriyetçi Enstitüsü), The National Democratic Institute (NDI – Ulusal Demokrat Enstitüsü) öne çıkmaktadır (Bişkin, 2010: 13). Bunun yanında, ülkedeki oligarklar da seçim sürecinde etkili olmuşlardır (Sarı, 2015: 65-66). Diğer yandan, Rusya yanlısı yönetimin Devrimle birlikte görevden uzaklaştırılması Putin yönetimini rahatsız etmiştir. Bu noktada da Kremlin yönetimi meydana gelen gelişmelerden ötürü Batı'yı suçlamıştır. Turuncu Devrimi "iyi hazırlanmış bir plan", "ihraç edilmiş devrim", "anti-demokratik" olarak isimlendirmiştir. Bu bağlamda da Kremlin yönetimince Batı isyanları desteklediği ve Ukrayna'nın içişlerine müdahale ettiği gerekçesiyle suçlamıştır (Sarı, 2015: 70).

Turuncu Devrim sonrasında hükümetin kurulması sürecinde Cumhurbaşkanı Yuschenko, devrime destek veren ve Batı yanlısı bir siyasetçi olan Timoschenko'yu başbakanlık makamına getirmiştir. Turuncu Hükümet diye ifade edilen bir kabine oluşturulmuştur. Ancak, Ukrayna'da bu

turuncu iktidar dönemi de siyasi çalkantılara sebep olmuştur. Ancak bu dönemde Yuschenko ile Timoschenko arasında sürtüşmeler söz konusu olmuştur. Ayrıca bu dönemde yolsuzluklarla mücadele ve Kuchma dönemiyle hesaplaşma konularında somut adımlar da atılmamıştır. Bu durumda ülke kamuoyunda hayal kırıklığına yol açmıştır (Sarı, 2015: 72). Bunun yanında siyasi istikrarsızlığa ek olarak ekonomik krizlerin de yaşanması üzerine durum daha da kötüye gitmiştir (Al Jazeera, 2014). Örneğin, “2011’de bütçe açığı %12’yi bulmuştur ve nüfusun %20’yi aşan bir kısmı açlık sınırında yaşamaktadır” (Tüysüzgü, 2011: 71).

Bu yaşanan gelişmeler üzerine de Cumhurbaşkanı, Timoschenko hükümetini görevden almıştır. 2006 parlamento seçimlerinde Yuschenko ve Timoschenko'nun tekrar bir araya gelerek hükümeti kurma çalışmaları sonuçsuz kalmıştır. Diğer taraftan muhalefette bulunan Yanukoviç ve Sosyalist Parti lideri Olesandr Moroz bir araya gelerek koalisyon hükümeti kurmuşlardır. Böylece dönemin Cumhurbaşkanı Yuschenko, eski rakibi olan Yanukoviç'e Başbakanlık görevini vermek zorunda kalmıştır. Yanukoviç 2007 yılına kadar başbakanlık yapmıştır. Bu dönemde iki siyasetçi arasındaki gerilim daha da tırmanmıştır (Akın, 2007: 2-3). Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında siyasi kriz çıkması üzerine erken seçime gidilmiş ve Başbakanlığa tekrar Timoschenko getirilmiştir (Akçora, 2008: 1). Bütün bu gelişmeler ise devrimin kısa süren bir balayına benzediğini ve bir “hayal kırıklığına” neden olduğunu göstermektedir (Sarı, 2015: 72).

2010 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde bakıldığında ise Yuschenko, Timoschenko ve Yanukoviç öne çıkan üç adaydır. Bunlar arasından Timoschenko ve Yanukoviç ikinci tura yarışmışlardır. Bu noktada ise 2009 yaşanan küresel ekonomik kriz, doğalgaz krizi ve politik istikrarsızlık gibi nedenlerle halkın bir nevi Yuschenko’yu cezalandırdığı ifade edilebilir. Bunun yanında AB ve NATO’nun da Ukrayna’ya üyelik perspektifi vermemesi, Ukraynalıların Batı taraftarı siyasetçilere tepki göstermesine yol açmıştır. Bu olumsuz şartlar da sandığa yansıdığı görülmektedir. Yanukoviç, seçimin ikinci turunda kazanmış ve Ukrayna’nın yeni Cumhurbaşkanı olmuştur (Sarı, 2015: 90). Timoschenko ise seçimleri %3 civarında bir farkla kaybetmesi nedeniyle, seçimlerde hile yapıldığını ve bu sebeple de seçimlerin yeniden yapılması gerektiğini belirtmiştir. Seçimlerin yenilenmediği takdirde taraftarlarını sokağa dökeceğini deklare etmiştir. Ancak bir müddet sonra, Timoschenko seçim sonuçlarını kabullenmek zorunda kalmıştır. Fakat ifade edilmesi gereken önemli bir nokta da, ülke tarihinin en düşük katılımlı seçiminin bu seçim olduğudur. (Tüysüzgü, 2011: 73-74). Rus yanlısı Yanukoviç’in göreve gelişiyle beraber Ukrayna’nın dış politikasının yeniden rota değiştirdiği görülmektedir. Ayrıca, Kuchma dönemindeki denge politikasına da bir geri dönüş söz konusudur (Sarı, 2015: 72).

5.3. Euro Maidan olayları ve Kırım’ın ilhaki

Ukrayna’nın içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi problemlerin Yanukoviç döneminde de artarak devam etmiştir. Halkın ekonomik ve sosyal durumu bir türlü düzeltilememiştir. Diğer yandan yeni yönetimin Batı’yı geri plana iterek Ukrayna’yı Rus yanlısı bir eksene sokma gayreti, halkın tepkisine yol açmıştır. Sonuçta da Ukrayna halkı yeniden meydanlara inerek Yanukoviç yönetimine son verecektir (Sarı, 2015: 33). Çünkü halkın önemli bir bölümü umutlarını Ukrayna’nın AB’ye üye olmasına bağlamıştı. AB her ne kadar Ukrayna’ya tam üyelik yolu ve perspektifi sunmamış olsa da Ukrayna ile ortaklık antlaşmasını imzalamaya karar vermiştir. Fakat ilgili tarafların bu konuda anlaşmış olmasına rağmen, söz konusu antlaşmanın imzalanacağı Vilnius Zirvesinden on gün önce Yanukoviç, Ukrayna’nın anlaşmadan tek taraflı olarak çekildiğini deklare etmiştir. Yanukoviç’in Kremlin yönetiminin de yönlendirmesiyle AB yerine Rusya ile “Gümrük

Birliği" anlaşması imzalama girişimlerinde bulunması üzerine muhalefet partileri Ukrayna halkını yeniden meydanlara çağırmıştır. Bunun üzerine 23 Kasım'da Avrupa Meydanı'nda başlayan gösteriler gittikçe artmış ve ocak ayında gösterilerin şiddetlenmesi nedeniyle yüzden fazla insanın hayatını kaybetmiştir. Krizin daha da şiddetlendiğini gören Yanukoviç yönetimi 28 Ocak'ta istifa etmek zorunda kalmıştır. Fakat bu gelişmelerden memnun olmayan Rusya Kırım'daki "Rus azınlığı" kullanarak Ukrayna'da yeni bir krizi tetiklemiştir (Erol, 2014: 4-5). Rusya Ukrayna'yı kontrol altında tutmak için daha önce ekonomi ve enerji kartlarını devreye sokmaktaydı. 27 Şubat 2014 tarihinde Kırım yarımadasını askeri güç kullanarak işgal eden Rusya, açıkça egemenlik ihlalinde bulunmaktan çekinmemiştir. Bu olay yalnızca Rusya Ukrayna ilişkilerinde değil, *Rusya ile Batı arasında Soğuk Savaş sonrası dönemde en büyük ve ciddi krizin yaşanmasına neden olmuştur* (Özmen, 2014:759).

Kırım'ın Rusya tarafından işgal edilmesinden sonra, Kırım Özerk Cumhuriyeti bölgelerinin geleceği hakkında 16 Mart 2014 tarihinde referanduma gitmiş ve referandum sonucunda Kırım Rusya'ya bağlanmıştır. Rusya Federasyonu da bu referandumdan çıkan sonuç çerçevesinde Kırım'ın ülkesinin bir parçası olduğunu ilan etmiştir. Batı bloğu, bu durumu yasadışı olarak görsele de Kırım Cumhuriyeti ile Sivastopol federal şehirleri Rusya Federasyonu'na dahil olmuşlardır (Derman ve Ongarova, 2014: 20-22). Bununla birlikte Kırım dışında; Ukrayna'nın doğu bölgesinde olan ve Rus nüfusunun daha fazla olduğu Donetsk ve Lugansk bölgeleri de Ukrayna'dan bağımsızlığını ilan etmişler ve bunun neticesinde Kiev yönetiminin bu bölgelere müdahalesi sonucunda da ülkede bir iç savaş başlamıştır. BM verilerine göre bu olaylar sırasında 4 binden fazla kişinin hayatını kaybettiği belirtilmektedir (Sarı, 2015: 103).

6. Rusya-Ukrayna ilişkilerinde ortaya çıkan temel anlaşmazlık noktaları

Rus idaresi altında yüzyıllarca yaşamış bir millet olarak Ukraynalıların beklenmedik bir şekilde elde ettikleri "bağımsızlık" şüphesiz sancılı olacaktı. Zira Rusya'nın hem Ukrayna toplumu hem de coğrafyası üzerinde tarihten gelen emelleri vardı ve bunlardan kolayca vazgeçmesi beklenemezdi. Hatta Ukrayna'nın elden çıkması "*Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya için jeopolitik açıdan en büyük kayıp*" olarak değerlendirilmektedir (Davutoğlu, 2010: 193). Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanmasıyla Rusya yalnızca Baltık ülkeleri ve Polonya üzerindeki etkisini değil "*eski Sovyetler Birliği'nin güney ve güneydoğusundaki Slav olmayan halklara egemen, iddialı Avrasya İmparatorluğu'nun lideri olma*" imkânını da kaybetmiştir (Brzezinski, 1997: 133). Bu sebeple Moskova "*Ukrayna'nın bağımsızlığını geçici bir sapma*" olarak ifade etmektedir (Torbakov, 2001:300). Bu bakış açısı tarihten gelen "*eski tebaa ve yönetici, sömürge ve metropol çevre ve merkez*" ilişkisinin bir yansımasıdır (Torbakov, 2001:298).

Bu çerçevede, Rusya 1993 yılında benimsediği Yakın Çevre Doktrini ile eski Sovyet Cumhuriyetlerini kendi "arka bahçesi" ifade ettiği görülmektedir. Diğer bir deyişle bu bölgede tarihsel bir sorumluluğu olduğunu ve bu coğrafyada çıkarlarının bulunduğunu ifade ederek bunu dünyaya deklare etmiştir. Bu doktrinde eski Sovyet cumhuriyetlerinde ikamet eden ve Rusça konuşan nüfusun haklarının korunacağı belirtilmektedir. Bu doktrin Avrasyacı ekolün benimsediği önemli bir projedir. Avrasyacıların Rus Dış Politikasında 1993 yılından itibaren etkili oldukları görülmektedir. Bağımsızlık sonrası Ukrayna ise uluslararası siyasetteki yerini ve konumunu Rusya'nın tercihlerini dikkate alarak şekillendirmiştir. Bu sebeple de Ukrayna'nın ilk yıllarda Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu'yla olan ilişkilerini geliştirmek istemesi bağımsızlığının ilk yıllarında normal bir tutumdur. Başka bir deyişle, Rusya ile ilişkiler bağımsızlığın ilk yıllarında Ukrayna'nın dış politikasının temel eksenini ve rotasını etkilemiştir (Bilener, 2007: 119). Hatta

Rusya'nın bu ülkeyi ne şekilde etkileme kapasitesine sahip olduğu Kırımın işgalinden sonra Ukrayna'nın Güneydoğusunda patlayan karışıklıklarla kendini bir kez daha göstermektedir. Diğer yandan Rusya'nın baskısı sonucunda Kiev'in AB ile ortak üyelik anlaşmasını imzalaması fakat bunun ekonomik kısmını bir sene ertelemesi de bir diğer örnek olarak karşımızdadır (Adıgozalov, 2014). Bu bağlamda Torbakov'un da belirttiği gibi “*Ukrayna-Rus ilişkileri ve rekabeti Ukrayna seçkinlerinin sürekli kaçmaya çalıştığı ancak emperyal doğulu kardeşinin kendisini sarmalamasından nasıl kaçamadığını anlatan kederli bir destan olarak da nitelendirilebilir*” (Torbakov, 2001:301).

Rusya BDT içerisindeki ülkelerle ekonomik ve askeri alanda bazı anlaşmalar imzalayarak, bu ülkeleri kendisine daha fazla bağımlı hale getirmeye çalışmıştır. Putin döneminde bu siyasete hız verilmiştir. Bu durum BDT ülkeleri arasında bir bölünmeye neden olmuştur. BDT ülkelerini kabaca Rusya'ya tek taraflı bağımlı olanlarla denge siyaseti takip edenler olarak ikiye ayırabiliriz. Nitekim Rusya öncülüğünde BDT ülkeleri arasında kurduğu iki örgüt Rus etki alanındaki ülkeleri göstermektedir. Bu örgütlerden Rusya'nın NATO'su olarak bilinen Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'ne (KGAÖ) Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Belarus ve Ermenistan üyedir. Askeri ittifak niteliğinde olan örgüt hükümetler arası yapıdadır. Rusya ayrıca ekonomik bir örgüt olan Avrasya Ekonomi Topluluğu'nu (AET) kurmuştur. AET'ye Tacikistan dışındaki KGAÖ üyesi devletler katılmışlardır. Özbekistan, Gürcistan ve Azerbaycan bir dönem bu KGAÖ'ye katılmış olsalar da daha sonra ayrılmışlardır. Ukrayna ise Rusya, Belarus ve Kazakistan ile 2003 senesinde Ortak Ekonomik Alan Anlaşması'nı (OEA) imzalamıştır¹. Rusya'nın dominant olduğu bu oluşumlara mesafeli kalan Ukrayna, BDT içinde kendi gibi denge siyaseti takip eden Gürcistan, Azerbaycan ve Moldova ile beraber GUAM örgütünü kurmuştur. Rusya'nın güney sınırlarındaki askeri gücünü artırması üzerine bu durumu bir tehdit olarak gören Gürcistan, Azerbaycan, Moldova ve Ukrayna liderlerinin kendi aralarında yaptıkları danışma mahiyetindeki görüşmeler sonrasında kurulmuştur. Resmi belgelerde GUAM'ın kuruluş amaçları arasında bölgesel güvenlik ve enerji alanında işbirliği ve ortak ulaşım koridorlarının kurulması gibi konular yer almaktadır. Fakat ABD ve diğer Batılı büyük güçlerin desteklediği bu örgüt aslında Rusya ve BDT'ye alternatif olma potansiyelini taşımaktadır. Nitekim örgüte üye olan devletler Rus baskısına karşı bir platform oluşturmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca Hazar havzası enerji kaynaklarının Batıya Rusya üzerinden değil, Ukrayna ve Gürcistan üzerinden nakledilmesi için faaliyette bulunmaktadırlar. GUAM ülkeleri kendi aralarında serbest ticaret bölgesinin kurulması ve AB ve NATO ile işbirliği yapılması, diyalog platformu oluşturulması gibi konularda çalışmalar yapmışlardır (Bişkin, 2010: 30-31). En güçlü üyesi Ukrayna olan bu örgütün faaliyetleri şüphesiz Rusya'nın bölgesel menfaatleriyle ters düşmekteydi. Örgüt üyelerinin KGAÖ ve AET'ye üye olamamaları ve bir anlamda BDT içinde “Batı” eksenli bir kuruluşa dönüşmeleri Moskova'yı rahatsız etmekteydi. Zira Rusya, BDT ülkeleri arasında kendi öncülüğünde kurulan örgütlerin dışındaki oluşumlara sıcak bakmamaktadır.

Rusya Ukrayna ilişkilerini olumsuz etkileyen konulardan biriside Ukrayna dış politikasındaki Batı yönelimidir. Özellikle Turuncu Devrim sonrasında bu politika hız kazanmış, Yuschenko döneminde Batı ağırlıklı dış politika izlenmeye başlanmıştır. Ancak şu noktanın belirtilmesi gerekir ki, Batı yanlısı politikalar Kraucuk ve Kuchma gibi liderler döneminde de uygulanmıştır. Fakat bu liderler Rusya'nın hassas olduğu konuları da dikkate alarak denge siyaseti izlemekteydi. Diğer yandan Ukrayna toplumunda her ne kadar Rusya yanlıları varsa da, bağımsızlık sonrası dönemde

¹ BDT Bünyesinde kurulan bu örgütler konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. (Purtaş, 2005: 247-274)

ülkede bir Avrupa eğilimi ortaya çıkmıştır (Akdemir, 2014: 63). Önceleri AB Ukrayna ilişkileri ileri bir düzeyde değilken, Turuncu devrim sonrasında kısmen ilerlemiştir. AB Komşuluk Politikasına Ukrayna'yı da dâhil etmiş ve 2008'de Doğu Ortaklığı programı kapsamında da ülke ile ticari ilişkiler geliştirmeyi amaçlamıştır. Yuschenko ise, AB'ye tam üyelik hedefinden söz etmiştir (Gafarlı, 2014). Ukrayna'nın AB ile ekonomik ve siyasi alanda yakınlaşmasından rahatsız olan Rusya, Ukrayna'nın AB ile yakınlaşması halinde, Rus pazarının zarar göreceğini söylemiş, bu şartlarda Kiev'e gümrük vergileri uygulayacağını belirtmiştir (Al Jazeera, 2014).

Ukrayna'nın ABD ve NATO ile gelişen ilişkileri de Moskova'nın rahatsız olduğu bir başka husustur. Ukrayna bağımsızlığının ilk yıllarında ABD ve AB ile dostluk ilişkisi kurmak adına bazı politikalar uygulamayı tercih etmiştir. ABD'nin Ukrayna'daki SSCB'den kalan nükleer silahların kontrol altına alınması ve imha edilmesi teklifine karşılık Kiev, ABD ve AB'den alacağı ekonomik yardımlar karşılığında bu silahları imha etmiştir. Yuschenko döneminde ikili ilişkiler daha da gelişmiş, 2008 senesinde iki ülke arasında Stratejik Ortaklık tesis edilmiştir (Bingöl, 2014: 30). ABD'nin günümüzde Ukrayna üzerindeki stratejik hedefleri, bu ülkenin siyasi ve ekonomik anlamda istikrara kavuşturulması ve AB ve NATO gibi batılı kurumlarla bütünleşmesinin sağlanmasıdır. Washington ayrıca Ukrayna sayesinde Karadeniz'de Rusya'yı dengelemek ve bu ülke üzerinden Batılıların enerji ihtiyacını sağlamak istemektedir (Bişkin 2010:71). Zaten Ukrayna da NATO'ya üyelik başvurusunda bulunmuştur. Ancak Ukrayna'nın NATO'ya üye olması durumunda, NATO'nun doğu sınırı ile Moskova arasındaki mesafe 480 kilometre olacaktır. Bu durumda NATO ile Rusya arasında “*geniş ve savunması çok zor engebesiz düz bir cephe*” ortaya çıkacaktır (Derman ve Ongarova, 2014: 19).

Diğer yandan enerji alanında yaşanan krizler de Rusya-Ukrayna ilişkilerinde ortaya çıkan bir başka sorundur. Günümüzde Avrupalılar petrol ve doğal gaz ihtiyaçlarının önemli bir kısmını Rusya ve Hazar havzasındaki rezervlerden tedarik etmektedir. Ancak ilgili bölgelerdeki enerji kaynaklarının Avrupa pazarına nakledilmesinde en kestirme yol Ukrayna'dan geçmektedir. Bu yüzden Ukrayna hem enerji kaynaklarına yakın ülke olması, hem de jeopolitik konumu nedeniyle kilit ülke durumundadır. Rusya ve Orta Asya petrollerini Ukrayna üzerinden Avrupa'ya nakleden Druzba boru hattı günde 1,2 milyon varil petrol taşıma kapasitesine sahiptir. Diğer yandan Rus doğal gazının %90'ından fazlası Ukrayna'dan geçen boru hatlarıyla Batı pazarlarına transfer edilmektedir (Yıldırım, 2010: 48). Rusya-Ukrayna ticari ilişkilerinde petrol ve doğal gaz ilk sırada yer almaktadır. Ukrayna enerji alanında Rusya'ya bağımlı hale gelmiştir. Fakat iki ülke arasında “*doğalgaz sevkiyatı, taşıma bedeli, fiyat ve miktar*” konularında sorunlar yaşanmaktadır (Erbil, 2010:157-158). Rusya doğal gaz kartını Ukrayna ilişkilerinde “*havuç sopa*” politikası olarak kullanılmaktadır. Rusya'nın Ukrayna'ya ihraç ettiği doğal gazın fiyatı konusunda ortaya çıkan anlaşmazlıklar sadece iki ülkeyi değil, Avrupa'yı da etkilemektedir. Moskova Ukrayna'daki kritik seçimler öncesinde doğal gaz fiyatlarına fahiş zam yaparak Rusya yanlılarının seçimlerden başarıyla çıkmasını hedeflemiştir. Turuncu Devrim sonrasında yapılan 2006 Parlamento seçimleri ve 2010 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde bu yöneme başvurulmuştur. 2006 senesinde 1000 metreküplük gaz fiyatı 50 dolardan 230 dolara, 2009 senesinde ise 250 dolardan 418 dolara çıkarılmak istenmiştir. Fakat her iki artışını Kiev'in kabul etmemesi üzerine Rusya, Ukrayna'ya gaz sevkiyatını kesmiştir. Bu şekilde Turuncu Devrim cezalandırılmış ve Ukrayna halkına gözdağı verilmiştir. Bu politika sonuç vermiş, 2010 seçimlerinden Rusya yanlısı Yanukoviç başarıyla çıkmıştır (Sarı, 2015: 83-84). Rusya'nın bu politikalarına karşılık Ukrayna, boru hatlarından gelen gazı çekerek illegal bir şekilde kullanmakta, hatta bu gazı üçüncü ülkelere satmaktadır (Torbakov, 2001: 304).

Rusya Ukrayna ilişkilerinde sorun teşkil eden bir başka konu ise Kırım üzerindeki anlaşmazlıktır. Kırım, Karadeniz'deki sayılı doğal limanlara ve en önemli deniz üslerine sahip ve sıcak denizlere açılan bir yarımadadır (Özmen, 2014:760). Kırım işgale uğradığı 1783 ile 1954 seneleri arasında Rusya'ya bağlı kalmıştır. Ukrayna doğumlu olup hayatının önemli bir kısmını burada geçiren ve siyasi kariyerini Ukrayna Komünist Partisinde yapan Sovyet lideri Kruscev tarafından Kırım 1954 senesinde Ukrayna'ya verilmiştir. 1954 senesi Rusya Ukrayna'nın birleştiği Preyaslav Antlaşması'nın 300. Yıl dönümüydü. Ukrayna'da yükselen Rus karşıtlığının azaltılması ve Kırım'ın idaresinde yaşanan idari-ekonomik zorlukların giderilmesi gibi nedenlerden dolayı böyle bir statü değişikliğine gidildiği belirtilmektedir. Bu dönemde SSCB'nin dağılma ihtimali söz konusu olmadığından, Rus toplumu bu statü değişikliğinden rahatsız olmamıştır. SSCB'nin dağılma sürecine girmesiyle beraber Rus devlet adamları Kırım'ı tekrar eski statüsüne kavuşturmak için bazı girişimlerde bulunmuşlar, ancak uluslararası konjonktürün buna müsait olmaması nedeniyle bu çabalardan vaz geçmişlerdir. Fakat Kırım'ın bu "özel" durumu Moskova'daki siyasi elitin bilinçaltında sürekli yer almıştır (Özmen, 2014: 762; Taubman, 2006: 272-273).

Aslında Kırım sorununun asıl nedeni bu cumhuriyette bulunan Sivastopol limanıdır. Sivastopol bir anlamda Rusya'nın "sıcak denizlere" açılan kapısı idi. Çarlık ve SSCB dönemlerinde de Karadeniz'deki Rus donanması Sivastopol limanına konuşlandırılmaktaydı. Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanmasıyla Sivastopol limanı hukuken Moskova'nın egemenliğinden çıkmıştı. Ancak Sovyet sonrası dönemde de Rus donanmasının konuşlanabileceği en uygun mekân Sivastopol limanıydı (Sarı, 2015: 47). Dolayısıyla Sovyet sonrası dönemde de Rusya kiralama yöntemiyle Sivastopol limanını kullanmaya devam etmiştir. En son 2010 senesinin Nisan ayında Ukrayna ve Rusya arasında "*Kırım'daki Rus Deniz Üssü'nün 2017'de bitecek olan kira sözleşmesini 25 yıl daha uzatan anlaşma*" imzalanmıştır. Fakat Rusya yanlısı Yanukoviç döneminde yapılan bu anlaşma, NATO üyeliği için başvuruda bulunan Ukrayna dış politikasında bir tezat oluşturmaktaydı (Sarı, 2015: 85; Tüysüzoğlu, 2011: 75).

7. Sonuç

Ukrayna krizi hem küresel hem de bölgesel dengeleri değiştiren olaydır. Kriz sonrasında ABD ve AB Rusya'ya yönelik ekonomik alanda bazı yaptırımlar uygulamaya başlamışlardır. Rus ekonomisi bu durumdan ciddi zarar görmüş olmakla beraber, Putin'in batıya meydan okuma politikasında her hangi bir değişiklik görülmemektedir. Zira Rusya'nın Ukrayna'dan sonra Suriye üzerinden Ortadoğu'da etkisini artırmaya çalışması, dünyanın diğer bölgelerinde de Rus Amerikan rekabetinin yaşanacağını göstermektedir. Bu rekabet Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi Doğu Batı kamplaşmasına neden olma potansiyeline sahiptir. Zira Rus tehdidiyle yeniden karşılaşan Avrupalılar NATO ittifakına ve ABD ile ilişkilere daha fazla önem vereceklerdir. Diğer yandan bu kriz yalnızca batı ittifakını pekiştirmemekte, aynı zamanda "Rus -Alman ve Rusya-AB yaklaşmasını" sona erdirmektedir. Ayrıca Gorbaçev'le beraber Avrupa'da oluşan "*Yeni Rusya*" algısı yerini "*Eski Rusya*" algısına bırakmaktadır (Erol, 2014:8).

Kriz Avrasya'daki bölgesel dengeleri de değiştirmiştir. İşgal sayesinde Rusya Avrasya coğrafyasında birçok açıdan avantajlı hale gelmiştir. Enerji hatlarının geçtiği bölgede ve Karadeniz'de gücünü tahkim etmiştir. Ancak Moskova'nın emelleri bunlardan ibaret değildir. Baskı politikalarıyla Ukrayna'yı Batıdan kopararak kendi nüfuz alanına çekmeye çalışmaktadır. Bunu başarabilirse "*Baltık ve Hazar Denizi arasındaki bölgeyi kontrol edebilecek, Avrasya Birliğine dö-*

Sözmez, A.S., Bıçakçı, H., Yıldırım, C. (2015). Analysis of Russia Ukraine relations in context of Crimea problem. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1 (3), 656-670.

nüşecek olan Gümrük Birliği Projesini hayata geçirebilecek ve Yakın Çevre politikasını gerçekleştirmeye şansına sahip olabilecektir” (Erol, 2014:6).

Fakat Batılı güçlerin Avrasya’daki enerji kaynakları ve Pazar imkânlarından kolayca vazgeçmeleri düşük bir ihtimaldir. Rusya ABD rekabeti derinleştikçe Ukrayna’nın Batılı güçler açısından önemi daha da artacaktır. Kırımın işgalinden sonra Suriye’de iyice belirginleşen Rus Amerikan rekabeti bu ihtimalin habercisidir. Böyle bir durumda Batılı güçler Ukrayna’yı Batının ileri karakolu veya cephe ülkesi olarak görecektir. Zira günümüzde Doğu ve Batının yeni sınırı Ukrayna – Gürcistan hattından geçmektedir. Bu durumda Ukrayna, Batının ekonomik ve mali yardımları ile desteklenecektir. Bütün bunlar Batıların Rusya ile rekabet etme kararlılıkları ile ilgili bir durumdur. Fakat Gürcistan örneğinde olduğu gibi Rusya’ya karşı kararlı bir tutum sergilememeleri durumunda Ukrayna’nın iç siyasetinde birçok sorunla karşılaşması ve Rusya’nın etki alanına girmesi de mümkündür. Rusya Kırımı işgal ederek Batı eksenli dış politika izlemenin maliyetini diğer eski Sovyet cumhuriyetlerine göstermiştir. Ukrayna’nın doğusunda ortaya çıkan karışıklıklar bundan sonra Moskova’nın hangi yöntemleri kullanacağını ipuçlarını vermektedir. Fakat işgal Ukrayna toplumunda Rus karşıtlığını daha da artırmıştır. Daha önce Rus işgaline uğrayan Gürcistan ve Rusya’nın Ermenilere sağladığı destek nedeniyle Karabağ’ı kaybeden Azerbaycan Moskova’nın beklediği gibi Rusya yanlısı bir çizgiye kaymış değildir. Aksine Rusya belki Abhazya, Osetya ve Kırımı kazanmış ancak Gürcistan ve Ukrayna’yı kaybetmiş görünmektedir.

Kaynakça

- Adıgozalov, K. (2014).Ukrayna’nın Tercihi: Ortak Üyelik Nereye Götürüyor?. Erişim: 3 Ocak 2015, <http://politikaakademisi.org/ukraynanin-tercihi-ortak-uyelik-nereye-goturuyor/>.
- Akçora, M. (2008). Ukrayna Seçimleri ve Kırım, *KÖKSAY e-bülten*. Erişim: 9 Kasım 2014, http://www.koksav.org.tr/ebulten/ocak2008/080129_kok-eb_ck-akcora.pdf.
- Akın, Ebru K. (2007). Ukrayna’da Seçimler ve Sonrası: Bölünür mü, Bölünmez mi?.*Karadeniz Bülteni*, 6, 1-11. Erişim: 9 Kasım 2014, https://www.academia.edu/197411/Karadeniz_B%C3%BClteni-6.
- Al Jazeera ve ajanslar, (2014). Ülke profili: Ukrayna*. Erişim: 7 Kasım 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profilu/ulke-profilu-ukrayna>.
- Balcı, Ç. (2014). Ukrayna jeopolitiği, *Uluslararası Stratejik Bakış Enstitüsü*, 1-7. http://www.usbed.org/yayinlar/ukrayna_jeopolitigi.pdf
- Bilener, T. (2007). Ukrayna Dış Politikasını Etkileyen Unsurlar. *Karadeniz Araştırmaları*, 13, 115-132.
- Bingöl, O. (2014). Ukrayna Krizinin Ulusal, Bölgesel-Küresel Bağlamı ve Gelecek Öngörülleri. *Karadeniz Araştırmaları* 41, 15-38.
- Bişkin, M.C. (2010). *ABD-AB-Rusya Üçgeninde Ukrayna ve Gürcistan’da Güç Mücadelesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Brzezinski, Z. (1997). *Büyük Satranç Tahtası-Amerika’nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri*, Çev. Yelda Türedi, Ankara: İnkılap Kitabevi.
- Bugün Gazetesi (2014), “Putin:Tek kutuplu dünya sistemi sona erdi”, <http://www.bugun.com.tr/sondakika/putin-tek-kutuplu-dunya-sistemi-haberi/1116343>
- Büyükkakıncı, E. (2004). Bağımsızlık Sürecinde Ukrayna Rusya İlişkileri. E. Büyükkakıncı (ed.), *Değişen Dünya’da Rusya ve Ukrayna* (ss. 400-436) içinde. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Cipof, B. (2013). Ukrayna’da Kilise Savaşları. Erişim: 3Kasım2014, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/>

- teostrateji- arastirmalari merkezi/ 2014/08/22/7747/ukraynada-kilise-savasları.
- Davutoğlu, A. (2010), *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları,42. Baskı.
- Derman, G. S. ve Ongarova, Y. (2014). Ukrayna'da Siyasi Kriz. *Karadeniz Araştırmaları*, 42, 11-23. Erişim : 25 Aralık 2014, file:///C:/Users/ASUS/Downloads/CEEOL%20Article.PDF.
- Erbil, Y. (2010). *Rusya-Ukrayna doğalgaz krizi ve enerji güvenliği*, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Erol, S. (2014). Ukrayna-Kırım krizi ya da ikinci Yalta süreci, *Karadeniz Araştırmaları*, 41, 1-14
- Gafarlı, O. (2014). AB ile Rusya Arasında Ukrayna. BİLGESAM. Erişim 25 Aralık 2014, <http://www.bilgesam.org/incele/76/-ab-ile-rusya-arasinda-ukrayna/#.VKhbnCusXpY>.
- Gül, E. (2013). Tarihte üç devletin mücadele sahnesi: Ukrayna. Erişim: 6 Kasım 2014, <http://www.dunya-bulteni.net/haber/290290/tarihte-uc-devletin-mucadele-sahnesi-ukrayna>.
- Gürsu, T. (2012). *The Historical Roots of the Fractioned Nature of the Contemporary Ukrainian Society*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
<https://en.wikipedia.org/wiki/Ukraine>, Erişim: 28 Eylül 2015,
- Oğan, S. (2004). Turuncu Devrimler Sorus'un Yeni Dünya Düzeni 'İkinci El' Demokrasi ve Neo-con'lar. Ankara: Bir Harf Yayıncılık.
- İmanov, V. (2008). *Avrasyacılık: Rusya'nın Kimlik Arayışı*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Özdal, H. (2013). Rusya-Ukrayna İlişkilerinde Sıcak Sonbahar. *Avrasya*, (31), http://www.usakanalist.com/images_upload/files/sayi31yazi/48-49.pdf, Erişim 20 ekim 2015, 48-49.
- Özmen, H. A. (2014). Enerji güvenliği politikaları ve Kırım, *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi*, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli
- Peter, L. (2014). Beş soruda: Ukrayna krizi. BBC News. Erişim: 28 Aralık 2014, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/09/140901_bes_sorudaukrayna.
- Purtaş, F. (2005). *Rusya Federasyonu Ekseninde, Bağımsız Devletler Topluluğu*, Ankara: Platin Kitabevi.
- Rywkın, M. (2010). Russia and the Near Abroad Under Putin. American Foreign Policy Interests: *The Journal of the National Committee on American Foreign Policy*, 25:1, 3-12.
- Sarı, G. (2015). *AB Yolunda Ukrayna: Avrupa Komşuluk Politikası AB-Ukrayna İlişkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Stelmakh, A. (2009). Ukrayna ve Turuncu Devrimin Güncel Durumu, *Aylık Strateji Toplantısı 9*. Erişim: 8 Kasım 2014, [http://karasam.giresun.edu.tr/index.php?id=247&L=1%2Ftrackback&tx_ttnews\[tt_news\]=100&tx_ttnews\[backPid\]=246&cHash=e2a7c083b9.ç](http://karasam.giresun.edu.tr/index.php?id=247&L=1%2Ftrackback&tx_ttnews[tt_news]=100&tx_ttnews[backPid]=246&cHash=e2a7c083b9.ç).
- Torbakov, I (2001). Rusya'dan Ayrı yada Rusya'nın Bir Parçası Olarak: Ukrayna-Rusya İlişkilerinin Kerdeli Bir Destanı, *Avrasya Dosyası*, 6:4, 297-314.
- Turan, G. (2004). Bağımsız Ukrayna'nın Dış Politika Seçenekleri. E. Büyükkıncı (ed.), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna* (ss. 365-400) içinde. Ankara: Phoenix.
- Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM). (2011). *Karadeniz Ekonomik İşbirliği*, Erişim: 25 Aralık 2014, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/2311/karadeniz_ekonomik_isbirligi.
- Tüysüzoğlu, G. (2011). Ukrayna'da turuncu devrimin sonu, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler elektronik Dergisi*, 3, 62-79
- Tüysüzoğlu, G. (2014). Dış Politika Tercihleri Ukrayna'yı Zorlamaya Devam Ediyor. *Uluslararası Politika*

Sözmez, A.S., Bıçakcı, H., Yıldırım, C. (2015). Analysis of Russia Ukraine relations in context of Crimea problem. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1 (3), 656-670.

Akademisi, Erişim 5 Aralık 2014, <http://politikaakademisi.org/dis-politika-tercihleri-ukraynayı-zorlamaya-devam-ediyor/>.

Way, A. Lucan. (2005). Ukraine's Orange Revolution Kuchma's Failed Aauthoritarianism. *Journal Of Democracy*, 16 (2), 131-145.

Yıldırım, F. (2010). *21. Yüzyıl Jeopolitik Güç Merkezleri Ekseninde Rusya-Ukrayna İlişkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Yıldırım, Y. (2010). *Rus Dış Politikasında Ukrayna Faktörü*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta. Erişim 15 Aralık 2014, <http://eprints.sdu.edu.tr/793/1/TS00857.pdf>.

Extended abstract in English

As the Russia-USA competition deepens, the importance of Ukraine for the Western powers will increase. The Russian-American competition which is becoming very evident in Syria after the invasion of Crimea is the messenger of these possibilities. In such a case, the Western powers will see Ukraine as outpost or front country. This is because today the new frontier of Eastern and Western passes through the Ukraine-Georgia line. In this case, Ukraine will be supported by the economic and financial help of the West. All this is a case about the commitment of Russia to compete with Westerners. However, it is possible that Ukraine will encounter many problems in the internal politics and to enter the domain of Russia in the event that exhibit a stable attitude against Russia as in the example of Georgia.

Russia has shown the cost of following a Western-axis foreign policy to the other former Soviet republics by invading Crimea. The issues appearing the East of Ukraine give the hints about the methods which Moscow will use afterwards. The invasion has increased further the opposition towards Russia in the Ukraine society. Georgia which was invaded by Russia before and Azerbaijan which lost Karabakh due to the support provided to the Armenian society by Russia did not shift to a pro-Russian line as Moscow expected. On the contrary, perhaps Russia seems to have won Abkhazia, Ossetia and Crimea but lost Georgia and Ukraine. However, the Ukraine crisis was deepened by the invasion of Crimea, it is now a complex issue with global, regional and local reasons and results. Russia used to economy and energy issues in order to keep Ukraine under control.

On 27 February 2014, Russia invaded the Crimea peninsula by using military force and did not refrain from the explicit violation of sovereignty. This case did not only affect the Russia-Ukraine relationship but also caused the biggest and the most serious crisis between Russia and the West. After the invasion of Crimea by Russia, Crimea went to referendum on 16 March 2014 about the future of the regions of the Autonomous Republic and Crimea joined Russia based on the results of the referendum. With the result of this referendum, the Russian Federation declared that Crimea is a part of the country. Although the Western Block considered this situation illegal, Republic of Crimea and Sevastopol federal cities joined the Russian Federation. Together with this, Donetsk and Lugansk regions with a higher Russian population in the eastern region of Ukraine also declared their independence from Ukraine and as a result of this, a civil war started in the country as a result of intervention of Kiev administration in this area.

According to the EU data, more than 4 thousand people died during these incidents. The reasons behind this are the Russian-American competition, the maintained the struggle for dominance in the Eurasian geography, unstable political structure of Ukraine and the Russia-Ukraine relations can be referred to as the reasons of the crisis. One of the issues that negatively affects the Russia-Ukraine relations is the Western government outside the Ukraine foreign policy. This policy gained speed after the Orange Revolution in particular, mainly the Western foreign policy was started to be followed in the Yushchenko era. However, it should be pointed out that the pro-Western policies were followed during the periods of the leaders such as Kraucuk and Kuchma. These leaders were following a balance policy by taking into account the sensitive issues for Russia. On the other hand, despite the pro-Russians in the Ukrainian society, a European dependency has emerged in the country during the period after the independence. In this study Ukraine crisis will be analyzed in the context of political structure of Ukraine and Russia-Ukraine relations in accordance with the abovementioned reasons.